

Vincze László

A médiahasználat és a nyelvi identitás kapcsolata egy kétnyelvű európai régióban

Egy dél-tiroli középiskolások körében végzett empirikus kutatás eredményei

Európa – és talán a világ – egyik leginkább példaértékűnek tartott kisebbségvédelmi modellje Dél-Tirolban működik. A német nyelvű kisebbség jogai, illetve a regionális területi autonómia működése gyakran keltik fel a kutatók figyelmét, és képezik kutatások tárgyát.

E dolgozat célja, hogy megkísérelje megtalálni, mely összefüggések figyelhetők meg a dél-tiroli német fiatalok médiahasználati szokásai és a nyelvhez kapcsolódó attitűdjei, nyelvi identitása között.

Dél-Tirol

Olaszország 20 tartományából 5 területi autonómiával rendelkezik, közülük egyik Dél-Tirol. A tartományt az első világháborút követő békeszerződések által csatolták Ausztriától Olaszországhoz.

A fasizmus évtizedei alatt a német kisebbség rendkívüli elnyomásnak volt kitéve. A német tanítási nyelvű iskolákat bezárták, a német hivatalnokokat elbocsátották, s helyükre olaszokat hoztak. A „Tirol” név használatát betiltották, és a német helységnevek használata is tilos volt. A német családneveket és keresztnéveket olaszra változtatták, és 1927-től kezdődően még a sírfeliratokat is olaszul kellett írni (bővebben Meraner 2004, Unterkircher 2006).

Az ellenállási mozgalom a második világháborút követően, a Dél-Tiroli Néppárt (Südtiroler Volkspartei) alapításával indult. Az 1950-es, 1960-as években számos merényletre került sor, melyek célpontjai olasz szobrok, a betelepülő olasz munkások számára épülő – még lakatlan – tömbházak, emlékművek stb. voltak.¹ A német ajkú kisebbség helyzete az 1972-es, úgynevezett második autonómia statútummal rendeződött.

---

¹ Bővebben Peterlini, Hans Karl: *Südtirols Bombenjahre. Von Blut und Tränen zum Happyend.* Edition Raetia, Bozen, 2005.

Dél-Tirolban ma a német nyelv hivatalos státussal rendelkezik, s az olasszal egyenrangúan használható. Az állami alkalmazottak számára mindkét nyelv ismerete kötelező, s a német és olasz gyermekek az általános iskola első osztályától kölcsönösen tanulják egymás nyelvét. Az autonómia legsarkalatosabb pontja az úgynevezett etnikai arányosság elve (Proporzsystem): az állami intézményekben nyíló állásokat, a lakásépítési támogatásokat, valamint a szociális bérlakásokat az egyes településeken élő népcsoportok arányában osztják el.

Dél-Tirol 483 000 lakosából 330 000 (69%) német anyanyelvű (ez Olaszország teljes lakosságának alig 0,5%-a). A régió 116 településből 103 német többségű. A német ajkúak aránya 21 településen 99% felett van, míg 46 településen 95% felett.² A dél-tiroli németek közössége azon kevés kisebbség egyike, melynek folyamatosan nő a lélekszáma: míg 1920-ban 200 ezer német ajkú élt a régióban, ma számuk ennek több mint másfélszerese.

A kutatás

A médiahasználati szokások és a nyelvi identitás kapcsolatának feltérképezése céljából 2007. szeptember 20. és 22. között kérdőíves felmérést végeztem a brixen-i gimnázium, a bozen-i ferences gimnázium és az ugyancsak bozeni „Josef von Aufschnaiter” középiskola diákjai körében. A kutatás helyszínének kiválasztásakor fontos szerepet játszott, hogy mind Bozen, mind Brixen – Dél-Tirol jelentős számú egynyelvű német településétől (municipality) eltérően – vegyesen lakott városok, így a megkérdezettek nemcsak regionális, hanem helyi szinten is kétnyelvű környezetben élnek mindennapjaikat.

A dél-tiroli tartományi statisztikai hivatal (ASTAT) 2001-es adatai szerint:

A két város lakosságának nyelvi megoszlása (%)

	Olasz nyelvűek	Német nyelvűek	Egyéb
Bozen (94 989)	73,0	26,3	0,7
Brixen (18 359)	25,7	73,1	1,2

A kérdőív túlnyomórészt zárt kérdéseket tartalmazott, ugyanakkor azt, hogy a megkérdezettek mely TV- és rádiócsatornákat, illetve újságokat használnak legszívesebben, nyitott kérdések segítségével próbáltam megtudni.³

² *Südtirol Handbuch*. Südtiroler Landesregierung. Bozen/Bolzano Tezzele Print GmbH Leifers, 2006.

³ A kérdőív felépítésének módszertanához bővebben Dahmström, Karin: *Från datainsamling till rapport att göra en statistisk undersökning*. Lund Studentlitteratur, 2005.

A statisztikai adatfeldolgozáshoz az SPSS programot használtam; az egyes korreláció számításokat Spearman módszere alapján végeztem.

A diákok nyelvi háttere

A meginterjúvolt diákokat szüleik anyanyelve szerint két csoportba osztottam:

Német nyelvűek (mindkét szülő német anyanyelvű): N1 = 196

Kétnyelvűek (az egyik szülő német, a másik olasz anyanyelvű): N2 = 40

A kétnyelvű családból származó diákok 75%-ának édesanyja, 25%-ának édesapja német anyanyelvű; ugyanakkor a csoport (meglepően) alacsony létszáma miatt nem tűnt célszerűnek, alcsoportokat bevezetni.

A kétnyelvű diákok közül ketten olasz tanítási nyelvű általános iskolába jártak; a német nyelvű diákok mindnyájan németbe.

Milyen nyelven beszéltek a családban? (%)

	Csak németül	Többet németül (de olaszul is)	Mindkét nyel- ven ugyanannyit	Többet olaszul (de németül is)	Csak olaszul
Német nyelvűek	90,8	8,7	0,5	0,0	0
Kétnyelvűek	5,0	35,0	50,0	10,0	0

A német nyelvű családok túlnyomó többsége kizárólag a német nyelvet használja odahaza. Mintegy 10%-uk azonban az olaszt is, aminek háttérében feltehetőleg az áll, hogy (legalább) az egyik szülő – noha hivatalosan német nyelvűként van regisztrálva – valójában vegyes nyelvű családból származik. (A dél-tiroli polgárok a népszámlálások alkalmával kizárólag „olasz”, „német” vagy „egyéb” anyanyelvűnek vallhatják magukat, a „kétnyelvű” mint opció nem szerepel a lehetőségek között.) Ugyanakkor egyetlen német nyelvű család sincs, ahol az olasz nyelv dominálna.

A kétnyelvű családok otthoni nyelvhasználatára mérsékelt német túlsúly jellemző. A megkérdezettek fele mindkét nyelvet ugyanannyit használja odahaza, ám mintegy háromszor többen vannak azok, akik a „többet németül” kategóriát jelölték be, mint akik a „többet olaszul”-t, ezenkívül míg a megkérdezettek 5%-a csak németül beszél otthon, egyetlen kétnyelvű család sem akadt, amely kizárólag az olasz nyelvet használná.

Médiahasználati szokások

Mennyi időt töltesz naponta újságolvasással?(%)

	0	1-5	6-10	11-30	Több mint 30 percet
Német nyelvűek	10,2	30,1	38,3	17,9	3,6
Kétnyelvűek	15,0	20,0	40,0	17,5	7,5

A két nyelvcsoporthoz képest azonos időt tölt naponta újságolvasással. Mindkét csoportban akadnak, akik egyáltalán nem olvasnak újságot; ez az arány a német nyelvűeknél 10%, a kétnyelvűeknél 15%. Vannak ugyanakkor olyanok is, akik naponta több mint 30 percet töltenek újságolvasással; arányuk a német nyelvűeknél közel 4%, a kétnyelvűeknél közel 8%. Mindkét csoportra jellemző, hogy a diákok mintegy 40%-a napi 6–10 percet olvas újságot, míg 18%-uk 11–30 percet töltenek újságolvasással naponta.

Milyen nyelven szoktál újságot olvasni?(%)

	Csak németül	Többet németül (de olaszul is)	Mindkét nyelven ugyanannyit	Többet olaszul (de németül is)	Csak olaszul
Német nyelvűek	53,6	38,8	6,1	1,5	0,0
Kétnyelvűek	20,0	20,0	37,5	22,5	0,0

A táblázat adataiból jól látszik, hogy a német nyelvű diákok több mint fele, a kétnyelvűek egyötöde kizárólag német nyelven olvas újságot; ezzel szemben egyik csoportban sincsenek olyanok, akik csak olasz nyelvű lapokat olvasnának. A német nyelvűek esetében az újságolvasás nyelvének megválasztásakor a német nyelv jelentős dominanciát élvez, hiszen a diákok több mint 90%-a kizárólag vagy többnyire németül olvas újságot, s mindössze 8% azok aránya, akiknél újságolvasáskor az olasz nyelv versenyre kelhet a némettel.

A kétnyelvűeknél ugyanakkor azt tapasztaljuk, hogy a diákok több mint egyötöde többnyire olaszul, közel 40%-uk pedig mindkét nyelven ugyanannyit olvas újságot.

Mennyi időt töltesz naponta TV-nézéssel?(%)

	0	1-15	15-30	30-60	Több mint 60 percet
Német nyelvűek	3,6	8,7	18,9	38,8	30,1
Kétnyelvűek	7,5	5,0	22,5	30,0	35,0

A TV-nézésre fordított napi idő mindkét nyelvcsoporthoz esetében hozzátéve azonos. A diákok túlnyomó része – 65–70%-a – több mint fél órát néz TV-t naponta. Ezen belül mindkét csoport esetében a diákok közel egyharmada néz – saját bevallása szerint – napi 60 percnél is több TV-t. Figyelemreméltó emellett, hogy mind a kétnyelvűeknél, mind a német nyelvűeknél a megkérdezettek mintegy 12%-a nyilatkozott úgy, hogy csak 15 percnél kevesebbet, vagy semennyi időt nem fordít naponta TV-nézésre.

Milyen nyelven szoktál TV-t nézni? (%)

	Csak németül	Többet németül (de olaszul is)	Mindkét nyelven ugyanannyit	Többet olaszul (de németül is)	Csak olaszul
Német nyelvűek	48,0	43,4	7,7	1,0	0,0
Kétnyelvűek	10,0	32,5	47,5	10,0	0,0

A német diákok közel fele kizárólag német nyelven néz TV-t, összességében azonban 90% felett van azok aránya, aki csak német vagy többnyire német nyelvű műsorokat követnek. A kétnyelvű diákok körében a TV-nézés nyelvét mérsékelt német dominancia jellemzi: noha a megkérdezettek fele mindkét nyelven ugyanannyit néz TV-t, több mint háromszor annyian vannak azok, akik a „németül többet” opciót jelölték be, mint azok, akik az „olaszul többet” válaszlehetőséget, emellett a csoport 10%-a kizárólag német nyelvű műsorokat követ. Mind a német nyelvűekre, mind a kétnyelvűekre jellemző ezen kívül, hogy nincsenek olyan diákok, akik kizárólag olasz nyelvű csatornákat, illetve műsorokat néznének csak.

Mennyi időt töltesz naponta rádióhallgatással? (%)

	0	1-15	15-30	30-60	Több mint 60 percet
Német nyelvűek	19,4	40,8	24	9,2	6,6
Kétnyelvűek	17,5	45,0	20,0	5,0	12,5

A rádióhallgatásra fordított idő a két nyelvcsoporthoz – noha kisebb eltérések láthatók – hozzátéve azonos. A diákok közel egyötöde mindkét csoportban úgy nyilatkozott, hogy egyáltalán nem hallgat rádiót. A német nyelvűeknél 41%, a kétnyelvűeknél pedig 45% azok aránya, akik 1–15 percet, a német nyelvűeknél 24%, a kétnyelvűeknél 20% azok aránya, akik 15–30 percet hallgatnak naponta rádiót. Mindkét csoportra jellemző, hogy mindössze a diákok mintegy 15%-a hallgat 30 percnél többet rádiót.

Milyen nyelven hallgatsz rádiót? (%)

	Csak németül	Többet németül (de olaszul is)	Mindkét nyelven ugyanannyit	Többet olaszul (de németül is)	Csak olaszul
Német nyelvűek	63,8	25,5	8,7	1,5	0,5
Kétnyelvűek	20,0	22,5	30,0	15,0	12,5

A német nyelvű diákok mintegy 90%-a kizárólag német nyelven vagy többnyire német nyelven hallgat rádiót. Csak valamivel több, mint 10%-uknál egyenlítődik ki a két nyelv közötti verseny, illetve kerül túlsúlyba az olasz nyelv a rádióhallgatáskor.

A kétnyelvű diákok egyötöde csak németül, valamivel több, mint egyötöde többnyire németül, közel egyharmada pedig mindkét nyelven ugyanannyit szokott rádiót hallgatni.

A táblázatból kitűnik az is, hogy a három médiatípus közül a rádió az egyetlen, melyet vannak diákok, akik kizárólag olasz nyelven használnak. A kétnyelvűek 13%-a csak olasz nyelvű műsorokat hallgat, de a német nyelvű diákok között is akadt, aki szintén csak olaszul hallgat rádiót.

A nyelvi identitással kapcsolatos attitűdök*Mennyire fontos számodra, hogy német tanítási nyelvű iskolába jársz? (%)*

	Nagyon	Meglehetősen	Nem annyira	Egyáltalán nem
Német nyelvűek	59,2	30,1	6,1	4,6
Kétnyelvűek	30,0	37,5	7,5	25,0

A német nyelvű diákok 60%-a számára nagyon, 30%-a számára meglehetősen fontos, hogy német nyelvű iskolát látogathat, s mintegy 10% azok aránya, akik számára nem annyira, vagy egyáltalán nem fontos, hogy a német iskolába járhatnak.

A kétnyelvűek egynegyede ugyanakkor úgy nyilatkozott, hogy számára egyáltalán nem fontos, hogy német tanítási nyelvű iskolába járhat, s csak valamivel kevesebb, mint egyharmaduknak nagyon fontos, hogy az iskolát német nyelven végezheti.

Szívesen élnél-e egy olyan régióban vagy városban, ahol csak németül beszélnek?

	Igen	Nem	Nem tudom
Német nyelvűek	24,5	49,0	26,5
Kétnyelvűek	2,5	80,0	17,5

A táblázat adataiból jól látható, hogy a német nyelvű diákok mintegy egy-egyede szívesen élne egynyelvű német környezetben; közel 50%-uk ezt a lehetőséget elutasítja, míg ugyancsak egynegyedük bizonytalan a választ illetően.

A kétnyelvű diákok 80%-a nem szeretne egy egynyelvű német régióban vagy városban élni; 18%-uknak nincsen határozott véleménye a felvetésről, s csak egy elenyésző részük támogatja az elképzelést.

Szívesen élné-e egy olyan régióban vagy városban, ahol csak olaszul beszélnek?

	Igen	Nem	Nem tudom
Német nyelvűek	3,1	80,1	16,8
Kétnyelvűek	12,5	65,0	22,5

A német nyelvű diákok 80%-a nem szeretne olyan városban vagy régióban élni, ahol csak olaszul beszélnek. Minden hatodik német nyelvű diák bizonytalan a választ illetően, míg 3%-uk azt állítja, szívesen élne egynyelvű olasz környezetben.

A kétnyelvű diákok 65%-a nem szeretne egynyelvű olasz környezetben élni, 23%-uknak nincsen határozott véleménye a felvetésről, s csak csupán 13%-uk örülne, ha tisztán olasz környezetben élhetne.

Melyik nyelven beszélsz szívesebben? (%)

	Német	Olasz	Nincs különbség
Német nyelvűek	83,2	2,0	14,8
Kétnyelvűek	35,0	22,5	42,5

A német nyelvű diákok 83%-a németül, 2%-uk olaszul beszél szívesebben, míg 15%-uk számára nincs különbség a két nyelv között. A kétnyelvű diákok egyharmada ugyancsak németül beszél szívesebben, valamivel kevesebb, mint egynegyedük olaszul, míg a többiek nem érznek különbséget a két nyelv között.

Melyik nyelven beszélsz szívesebben? (%)

	Olasz	Angol	Nem tudom
Német nyelvűek	39,8	50,0	10,2
Kétnyelvűek	65,0	15,0	20,0

A táblázatból jól látható, hogy a német nyelvű diákok fele szívesebben beszél angolul, mint régiója másik hivatalos nyelvén; 40%-uk az olasz nyelvet preferálja, míg 10%-uk bizonytalan a választ illetően. A kétnyelvű csa-

lábból származó diákok 65%-a olaszul, 15%-uk viszont angolul beszél szívesebben. Egyötödük pedig nem tud határozott választ adni a kérdésre.

Milyen szívesen beszélsz olaszul? (%)

	Nagyon	Meglehetősen	Nem annyira	Egyáltalán nem
Német nyelvűek	6,6	39,8	36,7	16,8
Kétnyelvűek	50,0	47,5	0,0	2,5

A német nyelvű diákok egy hatoda egyáltalán nem, 37%-uk pedig nem annyira szeret olaszul beszélni. Csak 40%-uk állítja, hogy meglehetősen, 7%-uk pedig, hogy nagyon szívesen beszél olaszul. A kétnyelvű diákoknak ugyanakkor fele nagyon, míg 48%-uk meglehetősen szeret olaszul beszélni

Mennyire szívesen beszélsz angolul? (%)

	Nagyon	Meglehetősen	Nem annyira	Egyáltalán nem
Német nyelvűek	16,8	50,5	27,0	5,6
Kétnyelvűek	20,0	60,0	20,0	0,0

A táblázat adataiból jól látható, hogy a kétnyelvű diákok szívesebben beszélnek angolul, mint a német nyelvűek. 20%-uk nagyon, 60%-uk meglehetősen szívesen beszél angolul, míg a német nyelvűeknél ezeket a válaszlehetőségeket a diákok 17%-a, illetve 51%-a jelölte be. Emellett figyelemreméltó, hogy míg a kétnyelvűek körében nincs, aki egyáltalán nem szeret angolul beszélni, a német nyelvűeknél ezek aránya 6%.

Milyen identitásúnak érzed magad? (%)

	Német nyelvű	Olasz nyelvű	Kétnyelvű
Német nyelvűek	64,8	0,5	34,7
Kétnyelvűek	5,0	2,5	92,5

A táblázat adataiból látható, hogy a német nyelvű diákok kétharmada magát ténylegesen is német nyelvűnek érzi, míg egyharmaduk kétnyelvűnek, sőt olyan is akadt, aki olasz nyelvűnek (!) vallotta magát. A kétnyelvű diákok több mint 90%-a kétnyelvűnek, 5%-uk német nyelvűnek, 3%-uk pedig olasz nyelvűnek vallja magát.

Korrelációs elemzés

A médiahasználat nyelve

A statisztikai adatfeldolgozás lehetővé teszi, hogy megvizsgáljuk, hogyan viszonyulnak egymáshoz a különböző kérdésekre kapott válaszok, ki-mutatható-e kapcsolat, korreláció az egyes változók között.

Az első fontos kérdés annak feltérképezése, hogy van-e kapcsolat a családban használt nyelv és aközött, hogy a diákok melyik nyelven használják az egyes médiumokat.

A családban használt nyelv és a médiahasználat nyelve

	Német nyelvűeknél	Kétnyelvűeknél
Újságolvasás	$r=0.275^{**}$	$r=0.412^{**}$
TV-nézés	$r=0.371^{**}$	-
Rádióhallgatás	$r=0.271^{**}$	$r=0.455^{**}$

* $p < 0.05$

** $p < 0.01$

Mind a német nyelvű, mind a kétnyelvű diákokra jellemző, hogy kapcsolat mutatható ki a családban használt nyelv és aközött, hogy mely nyelven olvasnak újságot. A német nyelvűek esetében a korrelációs együttható $r=0.275$ [$p(195) < 0.01$], a kétnyelvűeknél $r=0.412$ [$p(39) < 0.01$]. A korreláció mindkét esetben 99%-os szinten szignifikáns.

A TV-nézés esetében korreláció csak a német nyelvű diákok esetében mutatható ki, jöllehet, ez meglehetősen erős kapcsolatra utal a családban használt nyelv és aközött, hogy mely nyelvet preferálják TV-nézéskor. A korrelációs együttható $r=0.371$ [$p(195) < 0.01$], a korreláció 99%-os szinten szignifikáns.

Mindkét csoportra jellemző ugyanakkor, hogy kapcsolat mutatható ki még a családban használt nyelv és aközött is, hogy mely nyelvet részesítik előnyben rádióhallgatáskor. A korrelációs együttható a német nyelvű diákok esetében $r=0.271$ [$p(195) < 0.01$], a kétnyelvűeknél $r=0.455$ [$p(39) < 0.01$]. A korreláció mindkét esetben 99%-os szinten szignifikáns.

A médiumok és a használatukhoz választott nyelv

A kutatás további fontos kérdése, hogy vajon kimutatható-e kapcsolat aközött, hogy az egyes diákok mely nyelven használják a különböző médiumokat. Más szóval, igazolható-e statisztikailag, hogy aki például szívesebben olvas újságot az egyik nyelven, az rádiót is azon a nyelven hallgat szívesebben stb.

a. az újság és a TV

Mind a német nyelvű, mind a kétnyelvű diákok esetében jellemző, hogy kapcsolat figyelhető meg aközött, hogy melyik nyelvet preferálják újságolva-

sáskor, és melyiket TV-nézéskor. A korrelációs együttható a német anyanyelvűeknél $r=0.682$ [$p(195) < 0.01$], a kétnyelvűeknél $r=0.359$ [$p(39) < 0.01$]. A korreláció mindkét esetben 99%-os szinten szignifikáns.

b. az újság és a rádió

Mindkét nyelvcsoportha egyaránt jellemző, hogy kapcsolat figyelhető meg aközött, hogy melyik nyelvet preferálják újságolvasáskor, és melyiket rádióhallgatáskor. A korrelációs együttható a német anyanyelvűeknél $r=0.436$ [$p(195) < 0.01$], a kétnyelvűeknél $r=0.434$ [$p(39) < 0.01$]. A korreláció mindkét esetben 99%-os szinten szignifikáns.

c. a TV és a rádió

Ugyancsak kimutatható kapcsolat aközött, hogy a diákok melyik nyelvet preferálják TV-nézéskor és melyiket rádióhallgatáskor. A korrelációs együttható a német anyanyelvűeknél $r=0.480$ [$p(195) < 0.01$], a kétnyelvűeknél $r=0.456$ [$p(39) < 0.01$]. A korreláció mindkét esetben 99%-os szinten szignifikáns.

Az identitás

A kutatás egyik fontos kérdése, hogy vajon az identitással kapcsolatos attitűdök kapcsolatban állnak-e a családban használt nyelvvel, illetve azzal, hogy a diákok melyik nyelven használják az egyes médiumokat.

a. német nyelvű diákok

	A családban használt nyelv	Újságolvasáskor használt nyelv	A TV-nézéskor használt nyelv	Rádióhallgatáskor használt nyelv
Mennyire fontos számára a német iskola?	$r=0.112$	$r=0.398^{**}$	$r=0.361^{**}$	$r=0.276^{**}$
Élne-e egynyelvű német környezetben?	$r=0.035$	$r=0.132$	$r=0.171^*$	$r=0.090$
Élne-e egynyelvű olasz környezetben?	$r=0.067$	$r=0.022$	$r=0.003$	$r=0.007$
Németül vagy olaszul beszél szívesebben?	$r=0.332^{**}$	$r=0.352^{**}$	$r=0.431^{**}$	$r=0.354^{**}$
Olaszul vagy angolul beszél szívesebben?	$r=0.190^*$	$r=0.295^*$	$r=0.435^*$	$r=0.193^*$
Mennyire szívesen beszél olaszul?	$r=0.287^{**}$	$r=0.458^{**}$	$r=0.489^{**}$	$r=0.367^{**}$
Mennyire szívesen beszél angolul?	$r=0.045$	$r=0.052$	$r=0.140$	$r=0.005$
Milyen a nyelvi identitása?	$r=0.273^{**}$	$r=0.243^{**}$	$r=0.262^{**}$	$r=0.215^{**}$

* $p < 0.05$

** $p < 0.01$

A korrelációs elemzés szerint a német nyelvű diákok körében az, hogy mennyire fontos számukra a német iskola, a családban használt nyelvvel nem áll kapcsolatban, azzal azonban igen, hogy melyik nyelven használják a különböző médiumokat. Ha a kérdésre adott válaszokat összevetjük azzal, hogy melyik nyelvet részesítik előnyben újságolvasáskor, a korrelációs együttható $r=0.398$ [$p(195) < 0.01$]; a TV-nézés nyelvvel összevetve $r=0.361$ [$p(195) < 0.01$], a rádióhallgatás nyelvvel összevetve $r=0.276$ [$p(195) < 0.01$]. A korreláció mindhárom esetben 99%-os szinten szignifikáns.

A korrelációs elemzés szerint a német nyelvű diákok körében az, hogy szívesen élnének-e egynyelvű német környezetben, a családban használt nyelvvel nem áll kapcsolatban, azzal azonban igen, hogy melyik nyelven néznek TV-t. A korrelációs együttható $r=0.171$ [$p(195) < 0.05$], a korreláció 95%-os szinten szignifikáns.

Sem a családban használt nyelvvel, sem azzal, hogy melyik nyelven használják a különböző médiumokat nem áll kapcsolatban ugyanakkor, hogy szívesen élnének-e egynyelvű olasz környezetben.

Ezzel szemben 99%-os szinten szignifikáns korreláció mutatható ki a családban használt nyelvvel és a médiahasználattal a tekintetben, hogy a német nyelvű diákok németül vagy olaszul beszélnek szívesebben. A kérdésre adott válaszokat összevetve a családban használt nyelvvel a korrelációs együttható $r=0.332$ [$p(195) < 0.01$]; az újságolvasás nyelvvel $r=0.352$ [$p(195) < 0.01$]; a TV-nézés nyelvvel $r=0.431$ [$p(195) < 0.01$]; a rádióhallgatás nyelvvel $r=0.354$ [$p(195) < 0.01$].

Ugyancsak kimutatható korreláció a családban használt nyelvvel és a médiahasználattal azzal kapcsolatban, hogy a német nyelvű diákok olaszul vagy angolul beszélnek szívesebben. A kérdésre adott válaszokat összevetve a családban használt nyelvvel a korrelációs együttható $r=0.190$ [$p(195) < 0.05$], az újságolvasás nyelvvel összevetve $r=0.295$ [$p(195) < 0.05$], a TV-nézés nyelvvel $r=0.435$ [$p(195) < 0.05$], a rádióhallgatás nyelvvel pedig $r=0.193$ [$p(195) < 0.05$]. A korreláció minden esetben 95%-os szinten szignifikáns.

A korrelációs vizsgálat szerint az, hogy a német nyelvű diákok mennyire szívesen beszélnek olaszul, mind a családban használt nyelvvel kapcsolatban áll, mind azzal, hogy milyen nyelven használják az egyes médiumokat. A kérdésre adott válaszokat összevetve a családban használt nyelvvel a korrelációs együttható $r=0.287$ [$p(195) < 0.01$], az újságolvasás nyelvvel $r=0.458$ [$p(195) < 0.01$], a TV-nézés nyelvvel $r=0.489$ [$p(195) < 0.01$], a rádióhallgatás nyelvvel pedig $r=0.367$ [$p(195) < 0.01$]. A korreláció minden esetben 99%-os szinten szignifikáns.

Ezzel szemben az, hogy a német nyelvű diákok mennyire szívesen beszélnek angolul, sem a családban használt nyelvvel nem áll kapcsolatban, sem azzal, hogy melyik nyelven használják az egyes médiumokat.

A korrelációs vizsgálat eredményei végül azt mutatják, hogy az, hogy a német nyelvű diákok nyelvi identitása mind a családban használt nyelvvel, mind a médiahasználati nyelvvel kapcsolatban áll. A kérdésre adott választ összevetve a családban használt nyelvvel a korrelációs együttható $r=0.273$ [$p(195) < 0.01$], az újságolvasás nyelvvel $r=0.243$ [$p(195) < 0.01$], a TV-nézés nyelvvel $r=0.262$ [$p(195) < 0.01$], a rádióhallgatás nyelvvel pedig $r=0.215$ [$p(195) < 0.01$]. A korreláció minden esetben 99%-os szinten szignifikáns.

b. kétnyelvű diákok

	A családban használt nyelv	Újságolvasáskor használt nyelv	A TV-nézéskor használt nyelv	Rádióhallgatáskor használt nyelv
Mennyire fontos számára a német iskola?	$r=0.207$	$r=0.247$	$r=0.291$	$r=0.151$
Élne-e egynyelvű német környezetben?	$r=0.074$	$r=0.148$	$r=0.110$	$r=0.111$
Élne-e egynyelvű olasz környezetben?	$r=0.201$	$r=0.139$	$r=0.007$	$r=0.099$
Németül vagy olaszul beszél szívesebben?	$r=0.277$	$r=0.427^{**}$	$r=0.486^{**}$	$r=0.097$
Olaszul vagy angolul beszél szívesebben?	$r=0.041$	$r=0.307$	$r=0.321^*$	$r=0.395^*$
Mennyire szívesen beszél olaszul?	$r=0.370^*$	$r=0.506^{**}$	$r=0.226$	$r=0.350^*$
Mennyire szívesen beszél angolul?	$r=0.054$	$r=0.002$	$r=0.006$	$r=0.054$
Milyen a nyelvi identitása?	$r=0.019$	$r=0.252$	$r=0.050$	$r=0.179$

* $p < 0.05$

** $p < 0.01$

A korrelációs elemzés szerint a kétnyelvű diákok körében az, hogy mennyire fontos számukra a német iskola sem a családban használt nyelvvel nem áll kapcsolatban, sem azzal, hogy mely nyelven használják a különböző médiumokat.

Az eredmények ezenkívül azt mutatják, a kétnyelvű diákok körében az, hogy szívesen élnének-e egynyelvű német környezetben ugyancsak nem áll kapcsolatban sem a családban használt nyelvvel, sem azzal, hogy mely nyelven használják a különböző médiumokat.

Sem a családban használt nyelvvel, sem azzal, hogy melyik nyelven használják a különböző médiumokat nem mutatható ki korreláció azzal kapcsolatban sem, hogy a kétnyelvű diákok szívesen élnének-e egynyelvű olasz környezetben.

A korrelációs elemzés eredményei szerint ugyanakkor az, hogy a kétnyelvű diákok németül vagy olaszul beszélnek szívesebben, kapcsolatban áll azzal, hogy milyen nyelven olvasnak újságot, és azzal is, hogy milyen nyelven néznek TV-t. Az első esetben a korrelációs együttható $r=0.427$ [$p(39) < 0.01$], a másodikban $r=0.486$ [$p(39) < 0.01$]. A korreláció mindkét esetben 99%-os szinten szignifikáns.

A kétnyelvűek diákok esetében az, hogy olaszul vagy angolul beszélnek szívesebben, csak a TV-nézés nyelvével és a rádióhallgatás nyelvével korrelál. Az előbbinél a korrelációs együttható $r=0.321$ [$p(39) < 0.05$], utóbbinál $r=0.395$ [$p(39) < 0.05$]. A korreláció mindkét esetben 95%-os szinten szignifikáns.

A korrelációs elemzés eredményeiből az is kiderül, hogy a családban használt nyelvvel, és a médiahasználattal is korrelál, hogy a kétnyelvű diákok mennyire szívesen beszélnek olaszul. Az olasz nyelv iránti szimpátia fokát összevetve a családban használt nyelvvel a korrelációs együttható $r=0.370$ [$p(39) < 0.05$], az újságolvasás nyelvével $r=0.506$ [$p(39) < 0.01$], a rádióhallgatás nyelvével pedig $r=0.350$ [$p(39) < 0.05$]. A korreláció a családban használt nyelv és a rádióhallgatás nyelve esetében 95%-os szinten, az újságolvasás nyelve esetében 99%-os szinten szignifikáns.

Sem a családban használt nyelvvel, sem azzal, hogy melyik nyelven használják az egyes médiumokat, nem áll kapcsolatban ugyanakkor az, hogy a kétnyelvű diákok mennyire szívesen beszélnek angolul.

S ugyancsak nem mutatható ki statisztikai kapcsolat aközött, hogy a kétnyelvű diákok milyen nyelvi identitásúnak érzik magukat, illetve melyik nyelven beszélnek a családban, és milyen nyelven használják a különböző médiumokat.

Következtetések

Dél-Tirol lakói, a latin és a germán kultúra határán, a médiumok rendkívül széles skálájához férnek hozzá, függetlenül attól, hogy német vagy olasz anyanyelvűek. Médiahasználatukat két fontos körülmény határolja be: egyrészt a régióhoz való kötődés, másrészt a tágabb értelemben vett nyelvi közösséghez való kötődés, hiszen ne feledjük, mind az olasz, mind a német ajkúak egy-egy 80 milliós nyelvcsoporthoz tartoznak. (r.f. A médiakínálat szempontjából érdemes összevetni a helyzetet a finnországi svéddekével, mivel az 5 millió beszélővel rendelkező finn és a 8 milliós svéd nyelv még csak

megközelítőleg sem tud olyan kínálatot nyújtani a médiafogyasztóknak, mint az olasz vagy a német nyelvterület.)

A német – azaz kisebbségi – nyelvű médiahasználatot több sajátosság is jellemzi. Ami az újságolvasást illeti, kiderült, a kutatásban részt vevő fiatalok kizárólag a dél-tiroli regionális sajtótermékeket olvassák. Rádióhallgatási szokásaikra ugyanakkor jellemző, hogy a dél-tiroli német nyelvű adók mellett bizonyos mértékben szerepet kapnak az osztrák regionális (tiroli) és országos csatornák is. A televízióval kapcsolatban pedig figyelemreméltó, hogy a dél-tiroli csatornák viszonylag háttérbe szorulnak, és velük szemben részben az osztrák, de még inkább a nagy német adók – mint a Pro7 vagy a Sat – élveznek elsőbbséget.

Az olasz nyelvű médiahasználat kevésbé árnyalt, a fiatalok mindhárom médiatípus tekintetében mindenekelőtt az országos médiumok fogyasztói, és csak másodsorban a regionálisaké.

A megkérdezettek a médiumok közül a televíziónak szentelik a legtöbb időt, a diákok egyharmada több mint 60, további egyharmaduk 30–60 percet néz TV-t naponta. A másik két médiatípus kevésbé vonzza a fiatal médiafogyasztókat: a legtöbb diák (mintegy 40%) napi 6–10 percet tölt újságolvasással, és 1–15 percet rádióhallgatással.

A német nyelvű diákok túlnyomórészt csak vagy többnyire német nyelven használják a médiumokat, míg a kétnyelvűek médiahasználatát is egyfajta enyhe német dominancia jellemzi. Figyelemreméltó ugyanakkor, hogy míg az újságolvasással és a TV-nézéssel kapcsolatban egyetlen diák sem akadt, aki ezeket a médiumokat kizárólag olasz nyelven használta volna, a rádióhallgatással kapcsolatban kiderült, a diákok egy része kizárólag olasz nyelven hallgat rádiót (ami talán jelzés értékű lehet a dél-tiroli médiapolitika alakítói számára).

Az a körülmény, hogy a kétnyelvűek médiahasználatában az olasz nyelv nagyobb szerephez jut, feltehetőleg nemcsak ízlésükkel indokolható, hanem azzal is, hogy jobban birtokában vannak a médiumok használatához szükséges nyelvtudásnak.

A nyelvvel, nyelvi identitással kapcsolatos attitűdök feltérképezése során kiderült, a német nyelvű diákok meglehetősen erősen kötődnek anyanyelvükhöz, a kétnyelvűek többsége mindkét nyelvhez kötődik, de van egy részük, akikhez a két nyelv közül a német áll közelebb.

Ez látható például abból, hogy míg a német nyelvűek 90%-a számára nagyon vagy meglehetősen fontos, hogy német iskolába járhat, a kétnyelvűeknél a két válaszlehetőséget a megkérdezetteknek csak kevesebb, mint 70%-a jelölte be, ráadásul a kétnyelvű diákok egy jelentős része (egynegyede) úgy nyilatkozott, számára egyáltalán nem fontos, hogy német nyelven tanulhat.

Az egynyelvűséghez való kötődés után érdeklődő kérdésekre (szívesen élnél-e egy olyan régióban vagy városban, ahol csak németül/olaszul beszélnek) adott feleletekből kiderült, a megkérdezettek túlnyomó része jól érzi magát a kétnyelvű környezetben. Jóllehet, a német nyelvűek egynegyede szívesen élne egynyelvű német, a kétnyelvűek egy nyolcada pedig szívesen élne egynyelvű olasz környezetben.

A német nyelvű diákok túlnyomó többsége (83%) szívesebben beszél németül, mint olaszul, míg 15%-uk számára nincs különbség a két nyelv között. A kétnyelvű diákok 43%-a számára nincs különbség, ha németül vagy olaszul beszél, s körükben többen vannak (35%), akik a németet, mint akik az olaszt (23%) használják szívesebben. Ha pedig az angol és az olasz nyelv között kell választani, a német nyelvűek 40%-a, a kétnyelvűek 65%-a olaszul beszél szívesebben. Ugyanakkor különösen figyelemreméltó, hogy a német nyelvű diákok fele (!) nem régiója másik hivatalos nyelvét, hanem az angolt beszéli szívesebben.

Ezt a tendenciát erősítik a következő két kérdésre kapott válaszok összetevése is. A német nyelvűek 17%-a nagyon szívesen beszél angolul, míg csak 7%-uk állítja, hogy nagyon szívesen beszél olaszul; míg 51%-uk meglehetősen szívesen beszél angolul, csak mintegy 40%-uk állítja ugyanezt az olasz nyelvvel kapcsolatban; emellett míg 6%-uk egyáltalán nem szeret angolul beszélni, közel 17% azok aránya, akik egyáltalán nem szeretik használni az olasz nyelvet. A kétnyelvűek érzékelhetően jobban kötődnek az olaszhoz: a csoport fele nagyon szívesen beszéli a nyelvet, míg angolul csak az összes kétnyelvű diák egyötöde beszél nagyon szívesen. E két kérdésre adott válaszokat feltehetőleg befolyásolja az is, hogy a megkérdezettek milyen szinten beszélik a német, az olasz, illetve az angol nyelvet.

A nyelvi identitás után érdeklődő kérdés némileg vitatható eredményt hozott. A kétnyelvű diákok túlnyomó többsége (92.5%) ténylegesen is kétnyelvűnek vallja magát. A német nyelvű diákok 65%-a német nyelvűnek, 35%-uk azonban kétnyelvűnek vallotta magát. Az eredmények háttérében feltehetőleg részben az áll, hogy a diákok nem voltak teljesen tisztában a „kétnyelvűség” kifejezés jelentésével, így a kérdést sem értették.⁴

Az adatok korrelációs elemzése számos érdekes körülményre hívja fel a figyelmet. Úgy tűnik, mind a német nyelvűekre, mind a kétnyelvűekre jellemző, hogy a családban való nyelvhasználat előrejelzi, hogy a diákok milyen nyelven használják a különböző médiumokat. Egyedül a kétnyelvű

4 A problémakörrel a finn-svéd kétnyelvűség vonatkozásában bővebben Lojander-Visapää, Catharina: Tvåspråkigheten medför problem? *Nya Argus* 8/2005.

diákok TV-használata nem mutatott szignifikáns korrelációt a családban használt nyelvvél.

Kiderült az is, hogy a diákok túlnyomó többsége esetében összhangban van egymással az, hogy mely nyelven használják az egyes médiumokat. A korrelációs analízis szerint a jelenlegi mintában 99%-os biztonsággal megjósolható, hogy az, aki szívesebben használja egyik vagy másik nyelven valamelyik médiatípust, az a másik két médiafajta is azon a nyelven fogja használni.

A nyelvvél kapcsolatos attitűdök korrelációs elemzése több érdekes eredményt hozott. A kétnyelvű diákok esetében a német iskolához való kötődés nem mutat statisztikai kapcsolatot sem a családban használt nyelvvél, sem azzal, hogy mely nyelven használják az egyes médiumokat. A családban használt nyelv a német nyelvű diákok esetében sem korrelál azzal, hogy mennyire fontos számukra a német iskola, a három médiafajta használatának nyelve azonban igen.

Az egynyelvű német, illetve olasz környezethez való vonzódás csak egyetlen esetben mutatott korrelációt: a német nyelvű diákok esetében kapcsolat figyelhető meg aközött, hogy mely nyelven néznek többet TV-t, illetve szeretnének-e egy egynyelvű német régióban/városban élni.

Kifejezetten sűrű szövetű korrelációs háló volt megfigyelhető ugyanakkor azzal kapcsolatban, hogy a diákok melyik nyelven beszélnek szívesebben. A német nyelvű diákok esetében az, hogy németül vagy olaszul beszélnek szívesebben, mind a családban használt nyelvvél, mind a médiahasználat nyelvvél szignifikánsan korrelál, míg a kétnyelvűeknél a kérdés az újságolvasás nyelvvél és a TV-nézés nyelvvél mutat szignifikáns korrelációt. A német nyelvű diákok esetében emellett az is szignifikáns korrelációt mutat mind a családban használt nyelvvél, mind a médiahasználat nyelvvél, hogy olaszul vagy angolul szeretnek inkább beszélni, a kétnyelvűeknél pedig az, hogy hogyan döntenek a két nyelv között, csak a TV-nézés nyelvvél és a rádióhallgatás nyelvvél korrelál.

Ugyancsak szignifikáns korrelációkat figyelhattunk meg az olasz nyelvhez kapcsolódó attitűdök vizsgálata során. Úgy tűnik, az, hogy a diákok mennyire szívesen beszélnek olaszul mind a családi nyelvhasználattal, mind a médiahasználat nyelvvél kapcsolatban áll. Kivételt csak a televízió képez a kétnyelvű diákok esetében (vagyis az, hogy a kétnyelvűek milyen nyelven néznek TV-t, nem korrelál az olasz nyelvvél kapcsolatban adott válaszaikkal).

A diákok angol nyelvhez fűződő sem a családban beszélt nyelvvél, sem a médiahasználat nyelvvél nem mutat kapcsolatot, egyik nyelvcsoport esetében sem.

A korrelációs elemzés legérdekesebb eredménye talán a nyelvi identitás megjelölésével kapcsolatban látható: a német nyelvű diákok körében mind a családban használt nyelv, mind az, hogy milyen nyelven használják az egyes médiumokat, szignifikánsan korrelál azzal, hogy milyen nyelvi identitásúnak vallják magukat. A kétnyelvűek esetében azonban egyik vonatkozásban sem mutatható ki korreláció.

A korrelációs elemzések értékelésekor természetesen fontos hangsúlyozni, hogy a kapcsolat, korreláció két változó között nem feltétlenül ok-okozati összefüggést jelöl. Nem állítható biztonsággal, hogy a családban használt nyelv, vagy hogy a diákok mely nyelven használják az egyes médiumokat, egyértelműen meghatározza nyelvvel kapcsolatos attitűdjeiket. Az viszont tény, hogy a vizsgált mintában bizonyos eredmények több esetben is korrelálnak (együtt járnak, együtt erősödnek vagy gyengülnek).

Mindezek tükrében feltételezhető, hogy a családon belüli nyelvhasználat befolyásolhatja azt, hogy a diákok mely nyelven használják az egyes médiumokat, és ez előrevetítheti azt, hogy hogyan viszonyulnak egyik vagy másik nyelvhez.